

Jakub Jan Ryba a tři typy pastorální mše

Mgr. František Ostrý

Česká hudba disponuje celou řadou zajímavých osobností v oblasti skladatelské i interpretační a celou řadou zajímavých hudebních děl. Specifickou oblast tvoří díla běžně označována jako pastorální mše. Přestože se pastorální tvorbě věnovala celá řada skladatelů, stala se doménou českých kantorů, osobností vesměs venkovského prostředí, v jejichž povolání se spojovala úloha učitele, regenschoriho a v některých případech i skladatele, byla v něm spojena oblast pedagogická s oblastí hudební.

V díle českých kantorů obecně existovaly tři typy pastorální mše. Jedná se v první řadě o latinskou pastorální mši, která byla nejobvyklejší. Vlivem českých pastorel a starších jesličkových her se do latinské pastorální mše postupně dostával český pastorální text a vznikl tak další typ česko-latinská pastorální mše. Střídání českého a latinského textu můžeme vnímat také jako odkaz makarónských veršů středověké vagantské poezie. Vývoj pastorální mše byl dovršen Jakubem Janem Rybou, který latinský text zcela vynechal a vznikl tak třetí typ – česká pastorální mše. První a zároveň vrcholnou mší toho to typu je jeho *Česká mše vánoční – „Hej, mistře!“*,¹ kterou máme zároveň za vrchol celé autorovy pastorální tvorby.

V díle Jakuba Jana Ryby nacházíme všechny tyto tři typy pastorální mše, proto je můžeme využít jako základní vhléd do této problematiky, jejíž detailní popsání by jinak vyžadovalo velmi rozsáhlou studii. K tomu můžeme využít tři v současné době nejznámějších mší jednotlivých typů z jeho bohaté tvorby. Jedná se o latinskou pastorální mši *Missa pastoralis in C – Missa in nativitate Domini in nocte*, česko-latinskou *Pastorální mši D dur* a již zmíněnou *Českou mši vánoční – „Hej, mistře!“*. Všechny tři jsou určeny pro příležitost půlnoční mše svaté.²

Missa pastoralis in C

Missa pastoralis in C je missa brevis a přestože se jedná o nejstarší typ pastorální mše – latinskou, je z uvedených mší nejmladší. Jakub Jan Ryba ji napsal jako součást cyklu nebo sbírky *Cursus sacro harmonicus*. Jedná se o autorův projekt, který už nestihl dokončit. Ryba

¹ NĚMEČEK, JAN. *Jakub Jan Ryba : Život a dílo*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1963, s. 191.

² Zevrubné analýzy těchto mší, ze kterých čerpám i v tomto článku, poskytují ve své diplomové práci - OSTRÝ, FRANTIŠEK. *Pastorální mše v díle Jakuba Jana Ryby*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

zamýšlel vytvořit souborné dílo, které by obsahovalo ordinária i propria na všechny neděle a svátky během církevního roku. *Cursus sacro harmonicus* měl mít několik svazků, ale Ryba stihl dokončit pouze dva. První z nich, který dokončil v roce 1808, obsahoval mše pro období od adventu přes Vánoce až po druhou neděli po devítiníku (předpostní období). Druhý svazek byl dokončen v roce 1814 a obsahoval mše pro postní dobu až po Zelený čtvrtek a moteta.³

Mše *Cursu* Ryba nepsal prvoplánově pro vlastní venkovský kůr, ale pro obecné použití. Ryba toto dílo, jako i jiné skladby, věnoval městu Plzni. Díky tomu je *Missa pastoralis in C*, napsaná v roce 1805, vymaněna z lidového prostředí a pastorální prvky jsou zde zastoupeny ve zdatelně menším měřítku. Menšímu rozsahu mše odpovídá i obsazení. Kromě smíšeného sboru a čtyř sólových zpěváků jsou základem dvoje housle a basso continuo, které bylo i na počátku 19. století v liturgické hudbě stále běžné. Dále je obsazena clarina, která je pro pastorální tvorbu typická a fagot, díky jehož sólovým pasážím má mše zajímavý charakter.

Pastorální mše D dur

Pastorální mše D dur je také rozsahově kratším dílem. Její originál se nedochoval, ale v roce 1934 ji vydal tiskem Josef Michálek, který čerpal z rukopisu z roku 1813 z farního archivu v Bubovicích u Březnice. Bohužel i tento rukopis je v dnešní době nezvěstný, takže uvedené vydání je jediným dostupným zdrojem. Michálek vydal tuto mši pod názvem *II. Česká mše půlnoční*. Tento název však není přesný a vyhovuje spíše komerčním záměrům vydavatele, který chtěl využít spojení s populární *Českou mší vánoční – „Hej, mistře!“*. Mše je známá také pod vhodnějším názvem *Česká mše půlnoční*, kterým je mše označena na nahrávce Františka Xavera Thuriho a Českých madrigalistů z roku 1998.

Jan Němeček uvádí, že tato mše byla napsána pravděpodobně před rokem 1796.⁴ To zapadá do chronologie vzniku české pastorální mše, tedy do vývoje, který směřoval od pastorálních latinských mší přes mše česko-latinské až k české pastorální mši. *Pastorální mše D dur* je tedy z tohoto pohledu „vývojovým předchůdcem“ *České mše vánoční – „Hej, mistře!“*, která vznikla právě v roce 1796. Kromě ordinária obsahuje *Pastorální mše D dur* krátké Graduale a rozsáhlejší Offertorium. Latinský text, který je doménou sboru, ustupuje zejména v delších částech ordinária českému pastorálnímu textu, který přednáší sbor i čtyři sólisté. Zmíněné části propria jsou celé česky, mohli bychom je tedy považovat za samostatné

³ NĚMEČEK, JAN. *Jakub Jan Ryba : Život a dílo*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1963, s. 165.

⁴ Tamtéž, s. 183.

pastorely. K tomuto názoru se však nekloníme, neboť tyto dvě části zapadají do děje českého textu celé mše.⁵

Kromě vokální složky je obsazen běžný smyčcový orchestr, flétna, dva klarinety, dva lesní rohy a dvě trubky⁶, v originále patrně clariny, které jsou však pouze v některých větách a mají doprovodný a zdvojovací charakter. Pouze v Kyrie má trubka krátkou sólovou pasáž. Tympány jsou užity střídavě a opět pouze v některých větách. Počítá se i s varhanami, které realizují basso continuo.

Česká mše vánoční

Nejnámější Rybovou skladbou vůbec je *Missa solemnis Festis Nativitatis D. J. Ch. accomodata in linguam bohemicum musicam*, která je dnes známá jako *Česká mše vánoční* – „*Hej, mistře!*“. Chápeme ji nejen jako jeden z vrcholů díla Jakuba Jana Ryby, ale také jako vyvrcholení vývoje směřujícího k české pastorální mši, jejíž text byl ovšem neliturgický. Skladba je unikátní nejen v díle Ryby, který jí dovršil celou svou pastorální tvorbu, ale také pastorální tvorbu vůbec. Byli samozřejmě tací, kteří se pokoušeli vytvořit podobné dílo, ale tato díla byla nevýrazná, vytvářená s větším časovým odstupem a v naprosté většině zapadla.

Česká mše vánoční se rychle po svém vzniku stala velmi populární a začala se pomocí opisů šířit po celém království. Mnohé z těchto opisů obsahovaly nejrůznější úpravy a pochopitelně i chyby opisovačů přispěly k tomu, že vznikl velký počet nejrůznějších variant, z nichž některé byly dosti odlišné od původní podoby mše. První tisková vydání této mše byla realizována až ve dvacátém století. Tato vydání neusilovala o autenticitu, ale vycházela z podoby mše, která byla tehdy na českých kůrech nejobvyklejší. Navíc i samotní editoři se uchýlovali k dalším úpravám.⁷ O nápravu se pokusil Josef Hercl vydáním své partitury v roce 1973 v nakladatelství Editio Supraphon. Vycházel sice z předchozích vydání, ale zároveň se snažil podobu *České mše vánoční* přiblížit nejstaršímu dochovanému opisu. Teprve v roce 1995 vyšlo kritické vydání mše v německém nakladatelství Carus-Verlag pod názvem *Missa pastoralis bohemica*, jehož editorem byl Milan Kuna. Jeho zdrojem byl právě nejstarší dochovaný opis. Podle něho má mše obsazení: smyčcový orchestr, flétna, dva klarinety, dva lesní rohy, clarino principale, tympány, varhany, které kromě realizace bassa continua mají i četné sólové pasáže, sbor a čtyři sóloví zpěváci.

⁵ Je třeba odhlédnout od úprav textu v Michálkově vydání, které rozbíjí dějový spád a charakter celé mše. Naštěstí Michálek v úvodu uvedl i původní Rybův text.

⁶ Domníváme se, že v originále byla trubka (clarina) pouze jedna.

⁷ RYBA, JAKUB JAN. *Česká mše vánoční*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1973, s. III.

Chceme-li pochopit *Českou mši vánoční*, musíme při jejím studiu přihlédnout k jejímu textu (což také do jisté míry platí o *Pastorální mši D dur*). Byla napsaná jako vokálně-instrumentální dílo s programními prvky, jehož pastorální text obsahuje děj, který je v českých textech pastorálních mší obsažen jako dědictví kantátových pastorel a ještě starších jesličkových her. Děj takových textů zachycuje události kolem narození Ježíše Krista z pohledu pastýřů. Celá scenerie je přenesena na český venkov, proto se zde setkáváme s českými pastýři, kteří po andělském zvěstování odcházejí do Betléma, zde se klaní a hrají a nakonec odcházejí domů.

Tendence Rybovy mešní tvorby

Ryba měl jasnou estetickou představu o charakteru jednotlivých vět svých mší. Zaznamenal ji v krátkém díle *Mein musikalischer Lebenslauf*. Charaktery vět by tedy měly být tyto: Kyrie – pokorné, důvěřivé; Gloria – veselé, radostné, vznešené; Credo – vážné, pokorné, jímavé/ et incarnatus – tajuplné/ et resurrexit – majestátní/ cujus regni – s fugatem; Sanctus – majestátní; Benedictus – líbezné, nevinné; Agnus Dei – vroucné; Dona – srdečné.⁸

Tuto představu mohl Ryba pochopitelně plně realizovat pouze při tvorbě rozsáhlých missae solemnes. Missa brevis už svým rozsahem možnosti skladatele omezovala. Menší měrou byl tento program naplněn ve mších s českým textem, kde se autor snažil, jak uvedl ve výše zmíněném zdroji, co nejlépe vystihnout text. Oba principy byly usměrňovány snahou napsat hudbu srozumitelnou a fascinující pro posluchače. „*Nejlepší církevní hudba je ta, jež dojme celé shromáždění nebo alespoň jeho největší část.*“⁹

Missa pastoralis in C, která byla určena náročnějšímu publiku, odpovídá výše zmíněné představě o charakteru jednotlivých vět. Pouze v Credo Ryba ze svých nároků slevil s ohledem na menší rozsah skladby. Po majestátním začátku přichází střední tajuplná část et incarnatus a následuje et resurrexit ve stejném duchu jako začátek věty. Dona v této mši tematicky navazuje na Kyrie, přesto se autor snažil této větě určitou srdečnost vtisknout. Stejně jako Ryba navazuje větou Dona na větu Kyrie i Haydn v *Nikolausmesse* a Mozart v *Missa brevis C dur* (220 KV).¹⁰ Aby docílil kratšího rozsahu mše, kondenzuje Ryba části textu vět Gloria a Credo do krátkých hudebních úseků pomocí rychlého parlanda

⁸ RYBA, JAKUB JAN. *O svém hudebním životě*. 1. vyd. Praha: Edition Č. H., 1946, s. 44.

⁹ Tamtéž, s. 37.

¹⁰ NĚMEČEK, JAN. *Jakub Jan Ryba : Život a dílo*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1963, s. 157.

a současného přednesu více částí textu jednotlivými sborovými hlasy. Tento způsob využívá i Haydn v *Missa brevis F dur* ve větě Credo.¹¹

Více se od výše uvedeného programu odchyluje česko-latinská *Pastorální mše D dur*, která se obecně, v souladu s pastorální tematikou, vyznačuje radostnou atmosférou. Proto také věta Kyrie, která ve své české části textu obsahuje andělské zjevení, trubení pastýřů atd., má stejně radostný charakter jako Gloria. Přestože kratší věta Credo zachovává určitou vážnost, i ona inklinuje k radostnému charakteru.

V *České mši vánoční*, která je zcela prosta latinského liturgického textu, je tento program nepatrný. Touto mší se autor ubírá zcela jiným programním směrem. Dominantní je i zde radostný charakter, který si vyžaduje pastorální tematika. Líbeznosti a vroucnosti se blíží věty Benedictus a Agnus Dei, které zastihují pastýře při klanění se Ježíškovi v Betlémě.

Pastorální prvky

Již jsme se zmínili o výjimečně radostném charakteru pastorálních mší s českým textem. Ten pramení z okruhu lidových vánočních písní a koled s charakteristickými texty a melodiemi. Při bohoslužbách byla přísně předepsána jako liturgický jazyk latina. Ta ale nemohla lidové posluchače zejména o vánočních svátcích, ke kterým měli nejbližší, uspokojit. Proto začal do pastorálních mší, které už samy byly posluchačům bližší svými hudebními pastorálními prvky, pronikat český pastorální text, jenž se zpočátku uplatňoval především v propriu. Jednou z prvních takových mší je *Missa pastoralis ex F* Jiřího Ignáce Linka. Jedná se v podstatě o latinskou pastorální mši, ke které Linek přidal větu nazvanou Pastorela na téma písně *Narodil se Kristus Pán*.

Český text nacházel uplatnění především ve větách Graduale a Offertorium, jak je tomu i v *Pastorální mši D dur*. V případě ordinária byl kladen daleko větší důraz na dodržování předepsané latiny. Přesto i sem český text pronikal a právě ordinárium se stalo místem propojení latiny a češtiny. Tím ale latinské pastorální mše nezanikly a oba typy existovaly vedle sebe. Jak už bylo řečeno výše, právě Jakub Jan Ryba ve své *České mši vánoční* latinský text zcela vynechal a dal tak vzniknout české pastorální mši. Sám Ryba další českou pastorální mši nenapsal, ale věnoval dále latinské duchovní tvorbě, instrumentální hudbě apod.

Dějový obsah Rybových česko-latinských mší i *České mše vánoční* vychází z jesličkových her: Pastýři hlídají stáda, ponocný ohlašuje půlnoc a pastýřům se zjevují září

---

¹¹ Tamtéž, s. 152.

obklopení zvěstující andělé. Následně pastýři shánějí dary a vydávají se do Betléma, kde se klanějí, obdarovávají Ježíška a prosí za pokoj a mír.¹² Pro Rybu je typické, že ztotožňuje ponocného s pastýřem, jak je tomu v *Pastorální mši D dur*. V *České mši vánoční* zase vyniká ztotožnění pastýřů s lidovými hudebníky.

Pastorálních prvků nacházíme dle očekávání nejméně v *Missa pastoralis in C*. K ryze hudebním pastorálním prvkům patří ukolébavkový ráz, který se projevuje ve větě Benedictus všech tří mší. Ve mši *Missa pastoralis in C* nacházíme náznak ukolébavkového rázu ještě v houslích na začátku věty Kyrie. Více se tento ráz uplatňuje v *Agnus Dei Pastorální mše D dur*, v *České mši vánoční* je pak takových pasáží nejvíce.

Často bývá za pastorální prvek považován postup dvojhlasů v paralelních terciích nebo sextách. Takové postupy se sice vyskytují ve všech třech mších (poněkud méně v *Missa pastoralis in C*), ale podobné postupy jsou vlastní i klasicistní hudbě obecně. Výraznějším pastorálním prvkem je melodie vytvářená rozkládáním akordů (nejčastěji kvintakordu). V *Pastorální mši D dur* jsou tímto způsobem tvořena základní témata vět a stejně tak je tento prvek hojně zastoupen i v *České mši vánoční*. V díle *Missa pastoralis in C* tento jev tolik rozšířen není, melodika je zde totiž typicky klasicistní. Výjimku ale tvoří sólové pasáže fagotu (podobně i part clariny), které rozkládaných akordů často využívají zejména v mezihrách a vedlejších tématech.

Významným pastorálním prvkem jsou prodlevy, které nacházíme ve všech třech mších. V *Pastorální mši D dur* a *České mši vánoční* se vyskytují typické „dudácké“ kvintové (kvartové) prodlevy. Dalším pastorálním prvkem je prostá harmonie, která je u Ryby založena na střídání tóniky a dominanty a kterou Ryba v některých místech pokryl i rozsáhlejší pasáže. Tento prvek považujeme za zcela záměrný. Střídání právě těchto dvou základních harmonických funkcí využívá často lidová hudba, kterou je pastorální hudba celkově ovlivněna. Můžeme porovnat příklady sborových harmonizací založených na střídání tóniky a dominanty: Z *Pastorální mše D dur* začátek třetí části věty Gloria, z *České mše vánoční* taky 129 – 131 z věty Credo a z *Missa pastoralis in C* začátek věty Gloria. Zjistíme, že uvedené ukázky jsou velmi příbuzné.

---

¹² Tamtéž, s. 185.

1

TUTTI

Do Be-tlé-ma Po-spěš-me A s an - dě-ly zpí-vej - me:

Musical score for the first system, featuring a vocal line and a piano accompaniment. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: 'Do Be-tlé-ma Po-spěš-me A s an - dě-ly zpí-vej - me:'.

2

do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me,
 Got - tes Gna - de lei - tet uns, En - gel mach - ten uns be - kannt,
 do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me,
 Got - tes Gna - de lei - tet uns, En - gel mach - ten uns be - kannt,
 do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me,
 Got - tes Gna - de lei - tet uns, En - gel mach - ten uns be - kannt,
 do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me,
 Got - tes Gna - de lei - tet uns, En - gel mach - ten uns be - kannt,
 bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi -
 daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns
 bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi -
 daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns
 bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi -
 daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns
 bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi -
 daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns

Musical score for the second system, featuring four vocal staves and a piano accompaniment. The lyrics are: 'do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me, En - gel mach - ten uns be - kannt, do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me, En - gel mach - ten uns be - kannt, do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me, En - gel mach - ten uns be - kannt, do - jdem věč - né mi - los - ti. Me - si - á - še spa - tří - me, En - gel mach - ten uns be - kannt, bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi - daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns, bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi - daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns, bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi - daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns, bož - ské Dí - tě u - zří - me, bu - dem lí - bat Je - žíš - ka dob - ré - ho, mi - daß er sei - nen Sohn ge - sandt, nun ist der Er - lö - ser da! Er be - freit uns'.

3

Gloria
Allegro moderato
Tutti

Glo - ri - a in ex - cel - sis De - - o.
 Glo - ri - a in ex - cel - sis De - - o.
 Bo - nae vo - lun - ta - - tis.
 Et in ter - ra pax ho - mi - ni - bus.

Musical score for the third system, featuring four vocal staves and a piano accompaniment. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: 'Glo - ri - a in ex - cel - sis De - - o. Glo - ri - a in ex - cel - sis De - - o. Bo - nae vo - lun - ta - - tis. Et in ter - ra pax ho - mi - ni - bus.'

Kadence Ryba používal méně, protože v nich viděl vliv zastaralého baroka. Proto se snažil zejména v *Pastorální mši D dur* o ozvláštňení tradiční kadence pomocí vedlejších harmonických funkcí, mimotonálních dominant a obrátů akordů. Rozsáhlá *Česká mše vánoční* obsahuje četnější místa s harmonií založenou na střídání tóniky a dominanty. Na druhou stranu je tato mše z hlediska harmonie daleko zajímavější než její předchůdce – *Pastorální mše D dur*. Harmonie zde autor využívá ke gradaci. V prvních větách jsou nejvíce zastoupeny

pasáže s tónikou a dominantou. V dalších větách postupně zajímavějších harmonických postupů přibývá, až nakonec v poslední větě se navrácí prostší harmonie. Ve mši se také vyskytuje velký počet modulací. Například ve větě Credo využívá autor ke gradaci několika za sebou následujících modulací, přičemž moduluje vždy do dominantní tóniny vůči stávající. S ryze klasicistní propracovanou harmonií potom autor pracoval při skládání díla *Missa pastoralis in C*.

V Rybových skladbách se objevují všechny základní i vedlejší harmonické funkce včetně obrátů. Užívá i kvintakord sedmého stupně zejména v podobě sextakordu. V případě septakordů dominantního a na druhém i sedmém stupni využívá kromě základních tvarů zejména kvintsextakord a sekundakord. Vyskytují se zde i alterace a různé mimotonální dominanty. Ryba moduluje nejčastěji pomocí diatonické modulace nebo přes mimotonální dominanty.

Při studiu děl Jakuba Jana Ryby nacházíme i zajímavosti v oblasti harmonie: V *České mši vánoční* v taktech 145 a 149 věty Graduale autor postupuje z dominanty G dur na mimotonální dominantu D dur, citlivý tón *fis* v basu pak klesá o chromatický půltón na basový tón *f* dominantního sekundakordu, který už je pravidelně rozveden do tóniky. V taktech 21 – 24 věty Credo se střídá tónický kvartsextakord s dominantním undecimovým akordem. V díle *Missa pastoralis in C* se ve větě Kyrie v taktech 19 a 20 nacházejí dvojité alterace. Věta Agnus Dei je v tónině a moll, která je pro pastorální skladbu netypická. V 16. taktu této věty je tvrdě velký septakord šestého stupně rozveden do mimotonálního sextakordu sedmého stupně, který je teprve rozveden do dominanty.

Vraťme se ale k pastorálním prvkům. Při zkoumání pastorálních prvků nesmíme zapomenout také na instrumentaci. Pastorální hudba českých kantorů se obecně vyznačuje tím, že nahrazuje obvyklé hoboje klarinety¹³, které byly vnímány spíše jako lidový nástroj. Ať už kantoři neměli v lidovém prostředí hoboisty k dispozici nebo používali klarinety zcela cíleně, chápeme dnes obsazení klarinetů jako výrazný lidový prvek. V *Pastorální mši D dur* jsou důležité zejména kvůli své barvě a v *České mši vánoční* mají dokonce sólové pasáže. Naproti tomu fagot, který je obsazen v *Missa pastoralis in C* je pro pastorální hudbu zcela netypický.

Důležitým nástrojem pastorální hudby je clarina nebo ve starších pastorelách tuba *pastoralis*, jejíž užití je programové. Jednak odkazuje na tradiční trubení pastýřů, jednak na trubení ponocného. Ve větě Kyrie *Pastorální mše D dur* nacházíme přímo odtrubování hodin

---

¹³ Tamtéž, s. 101.

ponocného i troubení pastýřů využívající rozložený kvintakord. Clarina, v moderních interpretacích a partiturách často nahrazována trubkou, má ovšem velký význam i v obou dalších mších.

Při výčtu pastorálních prvků bychom se měli zmínit i o rytmickém motivku spojení osminové noty staccato a dvou šestnáctinových svázaných legatem. Melodicky bývá tento motivek naplněn nejčastěji rozloženým akordem nebo stupnicovým postupem. V hojném počtu se tento motivek vyskytuje v *Pastorální mši D dur* ve všech větách. Jako příklad uvádíme úryvek z věty Kyrie:

4

Motivek se objevuje také v díle *Missa pastoralis in C* ve větě Dona. V *České mši vánoční* jej nalzáme na několika místech, například ve větě Kyrie v předehře nebo ve flétnovém sólu v předehře Offertoria. Objevuje se ale i v dalších Rybových pracích, například v latinské pastorele *In Betlehem eamus*.

5

Flauto

IN BETLEHEM EAMUS

Allegro moderato Jakub Jan Ryba (1765 - 1815)

Můžeme se ale snadno přesvědčit, že tento motivek není Rybovým výtvozem, ale naopak byl široce rozšířen. Vyskytuje se v již zmíněném díle *Missa pastoralis ex F* staršího Jiřího Ignáce Linka i například ve mši *Missa pastoralis in C Boemica* moravského kantora Josefa Schreiera, který byl rovněž starší než Ryba a navíc ve velmi vzdálené lokalitě s odlišným základem lidové hudby. V pozdějším období jej použil například Antonín Dvořák v klavírní předehře písně *A já ti uplynu* ze sbírky *Moravské dvojzpěvy*. Podobných příkladů bychom jistě našli více. Chápeme tedy tento motivek jako typický pro pastorální či lidovou hudbu.

Závěr

Tento příspěvek se soustředil na tři typy pastorálních mší reprezentované třemi mšemi kantora a skladatele Jakuba Jana Ryby. Těmi jsou latinská pastorální mše *Missa pastoralis in C – Missa in nativitate Domini in nocte*, česko-latinská *Pastorální mše D dur* a *Česká mše vánoční – „Hej, mistře!“*.

Mše byly navzájem porovnány, přičemž bylo poukázáno na obecné cíle a tendence Rybových mší. Ukázalo se, že pastorální mše s českým textem je třeba posuzovat se zřetelem na soulad hudby s českým pastorálním textem, který je neliturgický. Bylo poukázáno na společné i rozdílné prvky jednotlivých mší. Přitom byl kladen důraz zejména na prvky pastorální hudby, jako jsou například radostný charakter, melodika založená na rozkládaných akordech, prodlevy a typické prvky v oblasti harmonie a instrumentace.

O Jakubu Janu Rybovi budiž konstatováno, že svoje duchovní skladby podřizoval úrovni potencionálního recipienta. Dokázal psát skladby typicky klasicistní náročnějšího stylu pro vzdělané publikum, o čemž svědčí *Missa pastoralis in C*, stejně jako z důvodů pedagogických a liturgických skladby prostší s četnějšími lidovými prvky pro publikum venkovské, do této kategorie řadíme *Pastorální mši D dur*. *Česká mše vánoční* jako missa solemnis dosahuje v některých ohledech vyšší úrovně, přestože je určena také venkovskému posluchači.

LITERATURA

- BERKOVEC, JIŘÍ. *České pastorely*. Praha: Editio Supraphon, 1987, 297 s.
- BERKOVEC, JIŘÍ. *Jakub Jan Ryba*. Jinočany: H&H, 1995, 172 s.
- LINEK, JIŘÍ IGNÁC. *Missa pastoralis ex F*. Praha: Editio Supraphon, 1988, 74 s.
- NĚMEČEK, JAN. *Jakub Jan Ryba : Život a dílo*. Praha: SHN, 1963, 362 s.
- OSTRÝ, FRANTIŠEK. *Pastorální mše v díle Jakuba Jana Ryby*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- RYBA, JAKUB JAN. *II. česká mše půlnoční*. Brno: Nakladatelství Oldřich Pazdírek, 1934.
- RYBA, JAKUB JAN. *Česká mše vánoční*. Praha: Editio Supraphon, 1973, 270 s.
- RYBA, JAKUB JAN. *In Betlehem eamus*. Praha: Editio Spectrum, 2002, 7 s.
- RYBA, JAKUB JAN. *Missa pastoralis bohemica*. Stuttgart: Carus – Verlag, 1995, 227 s.
- RYBA, JAKUB JAN. *Missa pastoralis in C*. Stuttgart: Carus – Verlag, 2006, 43 s.
- RYBA, JAKUB JAN. *O svém hudebním životě*. Praha: Edition Č. H., 1946, 74 s.
- SCHREIER, JOSEF. *Missa pastoralis in C Boemica*. Brno: NELA, 2004, 109 s.